

*До разової спеціалізованої ради
Національної академії
внутрішніх справ*

ВІДГУК

на дисертацію Кукос Марини Василівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми. Кримінальні правопорушення, пов'язані із втягненням неповнолітніх у протиправну діяльність, займають досить важливе місце у кримінально-правовій доктрині. Згідно норм Кримінального кодексу України (далі – КК України) неповнолітній – особа, що досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, а з іншої сторони, в силу особливостей психофізіологічного розвитку та характеру, які лише починають формуватися та розвиватися у підлітковому віці, може легко піддаватися впливу зі сторони правопорушників. Політика нашої держави у сфері захисту прав і свобод дитини ґрунтується на засадах, що містяться у нормах вітчизняного та міжнародного права. Зокрема, Декларацією прав дитини (1959) визначено, що дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони й піклування, включаючи належний правовий захист. Відповідно до статті 33 Конвенції про права дитини, від 20 листопада 1989 року держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, включаючи законодавчі, адміністративні та соціальні, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб захистити дітей від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, та не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними. Проте, як показує практика, зазначені заходи є малоефективними.

Так, порівняльний аналіз статистичних даних щодо вчинення протягом 2021- 2023 років кримінальних правопорушень пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (передбачених ч. 2 ст. 307 та ч. 3 ст. 309 КК України, вчинених із втягненням неповнолітніх), засвідчує їх кількісне зростання. Поряд з цим, кількість кримінальних проваджень даної категорії кримінальних правопорушень направлених до суду за вказаний період залишається значно нижчою. Що наочно вказує на необхідність дослідження наявних засобів та методів у боротьбі із втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з метою визначення напрямів їх удосконалення. Нині потреби практичної діяльності у боротьбі із злочинністю обумовлюють необхідність розробки нових або удосконалення існуючих методів, засобів, та прийомів, які використовуються під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Проблемні питання протидії незаконному виробництву, виготовленню, придбанню, зберіганню, перевезенню, пересиланню чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, криміналістичні аспекти втягнення неповнолітніх у таку діяльність, як свідчать результати проведеного дисертанткою аналізу наукових джерел, досі висвітлювалися частково, або ґрунтувалися на законодавстві, яке зазнало суттєвих змін, застарілій практиці діяльності органів досудового розслідування. У той час, як реалії розвитку кримінально-протиправної діяльності свідчать про те, що вона набула принципово нової якості, використовуючи новітні засоби та технології. Зокрема, одним із ризиків використання неповнолітніми інформаційно-комунікаційні технології є ймовірність залучення їх до протиправних дій щодо наркотичних речовин, зокрема незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також

незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 2 ст. 307 КК України).

Враховуючи викладене, актуальність теми даного дисертаційного дослідження не викликає сумнівів, адже воно зумовлене потребами не лише теоретичного осмислення важливої наукової проблеми, а й вимогами сучасної практики застосування чітких алгоритмів дій слідчим на початковому етапі розслідування, при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, організації взаємодії слідчого з підрозділами ювенальної превенції, оперативними підрозділами на інших суб'єктах, використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, тощо.

Актуальність обраної теми дослідження аргументується й тим що вона пов'язана із виконанням завдань, визначених у наукових програмах, планах, темах. Дисертацію виконано відповідно до: Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942 зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2022 року № 782; Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції на період до 2026 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р; Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 року № 453; основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки, затверджених рішенням Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23.

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 22 від 12 листопада 2020 року), зареєстрована Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 706, 2020 рік).

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів підтверджується теоретичною базою та визначеною методологією дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових напрацювань вчених, комплексним аналізом законодавства, судової практики, емпіричних джерел, тощо. Віддаючи належне своїм попередникам, дисертанткою вивчено та проаналізовано значний масив наукових джерел як загальнотеоретичного, так і спеціального характеру, нормативних документів, які стосуються тематики дослідження, проаналізовано та узагальнено матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора за період 2020–2024рр., матеріали 124 кримінальних проваджень щодо втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за 2020–2024 рр., дані анкетувань слідчих, дізнавачів Національної поліції (загалом 175 респондентів).

Аналіз змісту дисертації дозволяє стверджувати, що в результаті проведеного дослідження дисертартка досягла визначеної *мети* – розроблення теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Для досягнення визначеної мети Кукош М.В. було поставлено достатню кількість завдань, які за змістом дисертації та висновків до дисертації були успішно вирішені. Сформульовані в дисертації висновки та пропозиції аргументовані, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Дисертанткою правильно визначено об'єкт та предмет даного дисертаційного дослідження, що дало змогу уникнути формалізму в роботі. Сформульовані нові положення та висновки дисертаційного дослідження не суперечать ustalеним, апробованим науковим положенням, які визнані сучасною наукою.

Емпіричними джерелами в дисертації стали систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора за період 2020–2024рр.; результати вивчення матеріалів 124 кримінальних проваджень щодо втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 2 ст. 307, ч. 3 ст. 309 КК України), за 2020–2024 рр.; узагальнені дані анкетувань слідчих, дізнавачів Національної поліції (175 респондентів з міста Києва, Вінницької, Волинської, Житомирської, Київської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької та Чернігівської областей). При дослідженні матеріалів кримінальних проваджень, опрацюванні джерел та визначенні ключових аспектів обраної проблематики дисертантка спиралася на власний досвід роботи набутий за період роботи в слідчих підрозділах.

Наукова новизна представлених теоретичних та/або практичних експериментальних результатів проведеного дослідження, повнота викладу в опублікованих працях. Результатом ґрунтовного аналізу законодавства, наукових праць, слідчої, судової та експертної практики, у дисертаційній роботі Кукош М.В. стали комплексно висвітлені теоретичні положення та належний ступінь наукової новизни, який визначається тим, що:

вперше:

– сформовано основи позавидової методики розслідування втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, яка включає в себе криміналістичну характеристику, організаційні основи початкового етапу розслідування, типові слідчі ситуації та

алгоритми їх вирішення, взаємодію слідчого з підрозділами ювенальної превенції, оперативними підрозділами й іншими суб'єктами, організаційно-тактичні аспекти проведення слідчих (розшукових) дій, а також використання спеціальних знань;

– запропоновано обставини, що підлягають встановленню за кримінальними правопорушеннями, що розглядаються поділити на групи: 1) ті, які передбачені ст. 91 та 485 КПК України; 2) ті, що стосуються підозрюваного у вчиненні втягнення неповнолітніх у такий вид кримінальної протиправної діяльності; 3) ті, що стосуються неповнолітніх, які були втягнені у такі кримінально протиправні дії;

– обґрунтовано наукові підходи до вирішення проблем процесуальної та непроцесуальної взаємодії слідчого з підрозділами ювенальної превенції та оперативними підрозділами Національної поліції України, психологами, педагогами у кримінальних провадженнях щодо злочинів пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за таких обставин: недосягнення шістнадцятирічного віку, розумова відсталість неповнолітньої особи, коли участь педагога, психолога при допиті неповнолітнього обов'язкова;

Ряд наукових положень рубрики «наукова новизна» характеризуються як такі, що були удосконалені або дістали подальший розвиток, що відображено за змістом дисертаційного дослідження. А саме:

удосконалено:

– класифікацію типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування залежно від змісту інформації про подію кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 307, ч. 3 ст. 309 КК України та особу злочинця, зокрема: неповнолітнього затримано «на гарячому» або незабаром після вчинення злочину, визнає свою провину у вчиненому; особу підозрюваного встановлено і він підтверджує втягнення неповнолітнього у злочинні дії; неповнолітнього затримано, визнає свою провину у вчиненому;

особу підозрюваного встановлено, але він не підтверджує втягнення неповнолітнього у злочинні дії; наявність ознак або свідків, що вказують на втягнення неповнолітнього до протиправних дій; наявність ознак, що вказують на вчинений злочин, однак особа яка втягнула неповнолітнього не встановлена чи встановлена, але її місцезнаходження невідоме, та неповнолітній відмовляється надавати показання чи його показання суперечать матеріалам кримінального провадження;

– рекомендації щодо проведення судових експертиз: а) матеріалів речовин та виробів; б) судово-психологічної; в) судово-психіатричної; г) комплексної нарколого-психіатричної; д) комп'ютерно-технічної; е) інших криміналістичних (дактилоскопічна, трасологічна). Виходячи із практики розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії, з метою удосконалення вітчизняного кримінального процесуального законодавства, обґрунтовано внесення доповнення до частини другої статті 242 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) сьомим пунктом наступного змісту: віднесення речовин (засобів), препаратів чи рослин до наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів;

дістало подальший розвиток:

– наукові положення щодо стану наукової розробленості проблем розслідування втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;

– криміналістична характеристика втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів відповідно до її основних структурних елементів, таких як: предмет посягання; спосіб вчинення злочину, який включає підготовку, безпосереднє вчинення та приховання; слідова картина; особа правопорушника й особа неповнолітнього, втягнутого у незаконні дії;

– тактичні особливості проведення найбільш важливих для зібрання доказової інформації окремі слідчі (розшукові) дії при розслідуванні втягнення

неповнолітніх у незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, до яких віднесено: огляд, обшук (в тому числі особистий обшук), допит (зокрема неповнолітнього, втягнутого у протиправні дії).

У дисертації представлено низку висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні положення та висновки, які сформульовані дисертанткою, відображено у десяти наукових публікаціях, серед яких: три статті, які опубліковані у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; одна стаття у іноземному виданні (стаття, що індексується в міжнародній наукометричній базі даних Web of Science); шість тез наукових доповідей, опублікованих за результатами участі у міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях. Ознайомившись із дисертацією та публікаціями Кукос М.В. можна прийти до висновку, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, є обґрунтованими, об'єктивними, змістовними та достовірними й містять елементи наукової новизни.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації впроваджені та надалі можуть бути використані у:

– правозастосовній діяльності – для вдосконалення діяльності підрозділів НП України, які розслідують кримінальні правопорушення, пов'язані з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (акти впровадження: ГСУ НП України № 63789-2024 від 03.05.2024 року; відділу дізнання ГУНП у м. Києві № СЕД – 35546-2024 від 07 травня 2024 року);

– освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом

наркотиків», підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ № 48-оп від 17 квітня 2024 року);

– науково-дослідній діяльності – для підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних та проєктів нормативноправових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ № 49-нд від 17 квітня 2024 року).

Оцінка змісту та оформлення дисертації. Структура дисертації Кукос М.В. відповідає встановленим вимогам й має такі основні структурні елементи: титульний аркуш; анотація; зміст; перелік умовних позначень; основна частина, яка складається з трьох розділів, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновки; список використаних джерел (285 найменувань на 33 сторінках); п'ять додатків на 26 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 277 сторінок, із яких обсяг основного тексту – 190 сторінок. Кожен з цих елементів, а також розділи основної частини та додатки починаються з нової сторінки.

В анотації в стислій формі представлені основні результати дослідження. Анотація викладена українською та англійською мовами. Наприкінці анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Після ключових слів наводиться список публікацій здобувача за темою дисертації в яких опубліковані основні наукові результати дисертації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації.

Зміст дисертації містить назви всіх структурних елементів, із зазначенням нумерації та номерів їх початкових сторінок.

Основна частина дисертації містить вступ, розділи (підрозділи) та висновки.

У вступі дисертанткою обґрунтовано вибір теми дослідження. Відповідно до предмета та об'єкта дослідження визначено мету і завдання дослідження,

методи дослідження. Зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Аргументовано, коротко та чітко представлені основні наукові положення, які виносяться на захист (наукова новизна отриманих результатів), практичне значення отриманих результатів, особистий внесок дисертантки, апробація матеріалів дисертації. Анонсовано структуру дисертації, зазначено її загальний обсяг.

Розділ перший «Теоретико-правові засади та криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» досить логічно розпочинається із стану наукової розробки питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Результати проаналізованих дисертанткою у підрозділі 1.1. наукових праць, які присвячені науковій розробленості проблем протидії незаконному виробництву, виготовленню, придбанню, зберіганню, перевезенню, пересиланню чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, криміналістичним аспектам втягнення неповнолітніх у таку злочинну діяльність, свідчать про їх фрагментарність і не вирішення проблеми удосконалення теоретичних та організаційно-тактичних основ методики розслідування кримінальних правопорушень, у зв'язку з чим дана тема залишилася малодослідженою, чим обумовлена необхідність проведення наукового дослідження за обраною темою з метою розв'язання зазначеної проблеми.

У підрозділі 1.2. Кукоє М.В. констатує відсутність єдності поглядів криміналістів щодо поняття та структури криміналістичної характеристики злочину. На підставі детального аналізу наукових джерел дисертанткою сформовано поняття криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, під яким слід розуміти систему узагальнених даних про найтипівіші ознаки певного виду (групи) кримінальних протиправних діянь,

що виявляються в способі й механізмі діяння, обстановці його вчинення, особі суб'єкта кримінального правопорушення, інших обставинах, закономірний взаємозв'язок яких є основою для наукового та практичного виконання завдань кримінального провадження, та визначено й охарактеризовано елементно-компонентний склад криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Ґрунтовний аналіз елементно-компонентного складу криміналістичної характеристики цього виду злочину став підґрунтям для зробленого дисертанткою висновку про необхідність усунення правової колізії під час кваліфікації дій особи за статтею 304 КК України. В результаті дисертанткою запропоновано внести зміни до частини першої статті 304 КК України, передбачивши «втягнення у незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також залучення неповнолітнього до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів», як один із видів протиправної діяльності.

Розкриваючи способи збуту наркотиків із залученням неповнолітніх осіб Кукос М.В. досить слушно приділила значну увагу на особливості вчинення такого виду кримінального правопорушення за допомогою мережі Інтернет, який в умовах сьогодення, є досить розповсюдженим, й підвищує конспіративність даного виду незаконної діяльності.

Характеризуючи елементно-компонентний склад криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів М.В. Кукос відмітила, що важливим джерелом криміналістично значущої інформації в кримінальних провадженнях щодо втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є слідова картина. Дослідження якої відбувається у межах проведення СРД – огляду, освідування, обшуку,

допиту, призначення експертиз та ін., НСРД, інших процесуальних дій. Далі значну увагу дисертанткою приділено визначенню комплексу ознак, що відображаються в механізмі злочину й утворюваній слідовій інформації, охарактеризовано типову особу кримінального правопорушника, що втягує неповнолітніх у злочинну діяльність, а також визначено основні фактори віктимності неповнолітніх.

У другому розділі дисертації висвітлюються проблемні питання початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. У підрозділі 2.1. дисертантка через призму кваліфікуючих ознак даного виду кримінального правопорушення опираючись на передбачені статтею 91 КПК України обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні дійшла висновку, що з метою забезпечення належного правового захисту неповнолітнього, до обставин, які підлягають встановленню на початку досудового розслідування даної категорії злочинів окрім передбачених статтями 91 та 485 КПК України, слід віднести також: відомості про особу підозрюваного та неповнолітнього (вік, стан здоров'я, ступінь розвитку, наявність відхилень та інші соціально-психологічні риси, які необхідно врахувати під час досудового розслідування й можливості притягнення до кримінальної відповідальності). У разі встановлення розумових відхилень у неповнолітнього, що не пов'язані із психічною хворобою, варто встановити: ступінь усвідомлення ним вчинених протиправних діянь та якого впливу піддавався з боку дорослого (психічного, фізичного, морального, статевого тощо); відношення неповнолітнього до ознак діяння передбаченого частиною другою статті 307, частиною третьою статті 309 КК України; умови життя та виховання неповнолітнього (склад та побутові умови сім'ї, взаємини між дорослими й дітьми, ставлення батьків до виховання, наявність насильства в сімейному оточенні; обстановка в освітньому закладі або на виробництві; наявність раніше вчинених протиправних дій або схильності до них; групові

зв'язки неповнолітнього та ін.); наявність дорослих підбурювачів й інших співучасників (стаття 485 КПК України). У разі встановлення обставин, що засвідчують причетність неповнолітнього до вчинених злочинів, далі вирішуються питання про відповідальність неповнолітнього.

Аналізуючи поняття слідчої ситуації Кукош М.В. констатує, що поняття слідчої ситуації в криміналістиці є узагальненим і фактично охоплює конкретну слідчу ситуацію в кримінальному провадженні – сукупність усіх умов, у яких здійснюється розслідування в певний його момент, та типову – сукупність інформації, яка найбільш характерна для певного етапу розслідування в кримінальних провадженнях окремих категорій, в тому числі і для розслідування злочинів пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів(підрозділ 2.2.).

У підрозділі 2.3. дисертації визначені правові підстави, завдання, способи взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими учасниками кримінального провадження при розслідуванні злочинів пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Аргументовано, що під взаємодією слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами при розслідуванні злочинів пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів необхідно розуміти як передбачену чинним законодавством та узгоджену за часом, місцем і послідовністю проведення системи певних взаємодоповнюючих дій, спрямованих на реалізацію повноважень слідчого з використанням можливостей оперативних підрозділів, органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, спеціалістів в галузі дитячої, юнацької психології та вікової педагогіки (педагогів, психологів).

Наголошено на важливості взаємодії слідчих, оперативних підрозділів України з правоохоронними підрозділами іноземних країн та спеціальними

міжнародними організаціями, особливо під час встановлення керівників організованих груп; осіб, які сприяли втягненню неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Третій розділ дисертації присвячений проведенню окремих слідчих (розшукових) дій, огляду (підрозділ 3.1.), обшуку (підрозділ 3.2.), допиту (підрозділ 3.3.), та використанню спеціальних знань (підрозділ 3.4.) під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів .

За змістом підрозділу 3.1. дисертантка звертає увагу, що ефективність проведення будь-якої СРД взагалі та огляду зокрема, залежить від чіткого дотримання її етапів: підготовчого, робочого та заключного. Сформовані слушні криміналістичні рекомендації щодо організації та безпосереднього проведення огляду місця події, комп'ютерної техніки тощо. Вироблено алгоритм дій огляду комп'ютерної техніки, тощо.

У підрозділі 3.2. аргументовано, що проводячи обшук (в тому числі особистий обшук), огляд, особливу увагу, слід звертати на виявлення та вилучення: 1) наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; 2) матеріалів та засобів, які були використані для виготовлення вказаних речовин; 3) мобільних терміналів, комп'ютерної техніки, за допомогою якої відбувалося спілкування з неповнолітнім та використовувалася для залучення неповнолітнього до вчинення таких злочинів. А також визначено об'єкти пошуку під час проведення обшуку при розслідуванні кримінальних проваджень щодо втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

У підрозділі 3.3. дисертації виокремлено тактичні прийоми допиту, які є ефективними під час спілкування з особами, які втягнули неповнолітнього у незаконні дії при розслідуванні вказаної категорії кримінальних правопорушень та основні тактичні прийоми допиту неповнолітніх втягнутих у незаконні дії

щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

У підрозділі 3.4. на підставі результатів проведеного опитування, Кукос М.В. з'ясовані основні форми використання спеціальних знань, під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: 1) процесуальна, яка передбачена КПК України (участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій (82% опитаних), проведення експертних досліджень (95 %), отримання письмового пояснення спеціаліста (7 %), відібрання зразків для порівняльного дослідження (9 %); 2) непроцесуальна: консультаційна допомога спеціалістів з питань, що потребують спеціальних знань (32 %).

Під час розслідування втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів як спеціалістів доцільно залучати: спеціаліста-криміналіста у складі слідчо-оперативної групи (у 81 %); спеціаліста-хіміка (5%) та спеціаліста у галузі комп'ютерно-технічних досліджень (4 %).

За результатами проведеного дослідження матеріалів кримінального провадження дисертанткою аргументовано, що під час розслідування злочинів, що розглядаються, для з'ясування фактів втягнення неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, встановлення способу їх виготовлення, ідентифікації засобів, матеріалів, які використовувалися для їх виготовлення, ідентифікації особи, яка втягнула неповнолітнього тощо, виникає необхідність у призначенні таких видів судових експертиз: а) матеріалів речовин та виробів (100 % матеріалів кримінальних проваджень); б) судово-психологічна (51 %); в) судово-психіатрична (48 %); г) комплексна нарколого-психіатрична (46%); д) комп'ютерно-технічна (26 %); е) інші криміналістичні (дактилоскопічна, трасологічна) (12 %).

Резюмуючи слід зазначити, що висновки, сформовані Кукос М.В., лаконічні і в достатньому обсязі відображають основні результати та зроблені

узагальнення даного дослідження як положення, які виносяться на захист. Цілком відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження. Дисертація є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертаційного дослідження та наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота М.В. Кукоє є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Дискусійні положення, зауваження та рекомендації щодо змісту дисертації. Визначаючи системність, цілісність і новизну дослідження Кукоє М.В., водночас вважаю за необхідне звернути увагу на деякі положення, які могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. У вступі дисертації в рубриці «Практичне значення отриманих результатів» дисертантка зазначила, що «сформульовані та обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації впроваджено та надалі може бути використано у «науково-дослідній діяльності – для підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, *обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів...*». Вважаємо формулювання «до чинних проєктів нормативно-правових актів» некоректним, так як проєкти нормативно-правових актів не можуть бути чинними, тому вважаємо, що це речення потребує уточнення.

2. Досить часто збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів здійснюється за допомогою мережі Інтернет в тому числі із залученням неповнолітніх осіб. На що звернула увагу у підрозділі 1.2. дисертаційного дослідження Кукоє М.В. У зв'язку з цим у слідчих виникає необхідність в межах кримінального провадження дослідити зміст інформації, яка міститься в пам'яті комп'ютерної техніки чи обробляється нею, а також з

відкритих джерел мережі інтернет. З ухваленням Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» від 15.03.2022 № 2137–ІХ така інформація дістала назву «комп'ютерні дані», а процедура її виявлення та фіксування визначена в абзаці другому частини другої статті 237 КПК України як огляд комп'ютерних даних. Зважаючи на це вважаємо, що визначення кримінальних процесуальних, організаційних та тактичних особливостей огляду цифрових матеріалів з відкритих джерел мережі Інтернет з визначенням учасників, послідовності дій слідчого під час огляду комп'ютерних даних та особливостей фіксування результатів огляду значно посилили б рекомендації щодо тактики проведення такого виду огляду.

3. Визначаючи у підрозділі 3.1. термін «огляд місця події» (с. 160). Дисертантка вказує, що «це невідкладна слідча (розшукова) дія, яка спрямована на виявлення, фіксацію та вилучення не лише наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, інших засобів, предметів, *мобільних терміналів та комп'ютерної техніки, яка могла бути використана для виготовлення заборонених обігом предметів*, а також інших слідів, об'єктів, які можуть мати відношення до події злочину. На нашу думку мобільні термінали та комп'ютерна техніка не можуть бути використані для виготовлення заборонених обігом предметів (в даному випадку наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів), тому наведене визначення потребує уточнення та переформатування.

4. У підрозділі 3.3. дисертації надані криміналістичні рекомендації щодо підготовки та тактики проведення слідчої розшукової дії допиту неповнолітніх, які були втягнуті у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Слід відмітити, що частиною другою статті 484 КПК України передбачено, що «під час кримінального провадження щодо неповнолітнього слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд та всі

інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, ... та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього». На нашу думку дисертантка значно посилила б криміналістичні рекомендації щодо тактики допиту неповнолітніх, які були втягнуті у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в умовах «Зеленої кімнати», реалізації моделі «Барнахус», із виокремленням організаційних і тактичних завдань, які виконують слідчі за таких умов.

Зазначені зауваження носять дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертація Кукос Марини Василівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. Отримані науково-обґрунтовані результати вирізняються новизною в постановці і вирішенні проблем, формування теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

2. Дисертація Кукос Марини Василівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втягненням неповнолітніх у незаконні дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої

освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами і доповненнями) і «Порядку присудження доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44), а її авторка Кукос Марини Василівни заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент-

старший викладач

кафедри інтелектуальної власності

та приватного права факультету соціології і права

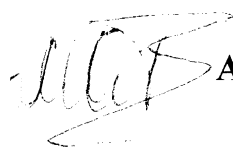
КПІ імені Ігоря Сікорського

кандидат юридичних наук, старший дослідник **Людмила ГАВРИЛЮК**

Підпис Гаврилюк Л.В. засвідчую:

проректор з навчальної роботи

КПІ імені Ігоря Сікорського

Анатолій МЕЛЬНИЧЕНКО